



REISZ T. CSABA

Az állami anyakönyvek kutatásának jogi keretei

„Az anyakönyveknek végeredményben nincs gazdájuk, – ez nem tartható fenn tovább!”

Borsa Iván

Aktuális kérdések (1951.04.05–07. levéltárvezetői konferencia 2. napirendi pont)

Az elfogadását követő majdnem öt év múlva, 2014. július 1-jén lép hatályba a 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról, amely jelentős jogszabályi változást hoz a levéltárakban őrzött állami anyakönyvek kutathatóságát illetően is. Ez adja az apropót a családtörténeti adatok egyik legfontosabb forrásanyagának kutathatóságára vonatkozó eddigi jogi szabályozás áttekintésére és az új törvény egyes előírásaiból adódó gondolatok rögzítésére.¹ Szükséges ugyanakkor előrebocsátani, hogy előadásomat nem mint jogalkotó, jogszabály-előkészítő vagy valamely levéltári intézmény képviselője, hanem csak mint a téma iránt érdeklődő, a jogállamiság létjogosultságában és szükségességében töretlenül bízó levéltáros készítettem el – esetleges hiányosságaim ebből adódhatnak.²

2008 őszén egy reprográfiai eszközöket forgalmazó cég egyik új berendezésének (mikrofilm-szkennerének) teljesítőképességét kívántuk tesztelni, akkor még nem kedvező eredménnyel. A tesztelés megismétlésére 2009 első felében került sor, és hogy a teljesítmény jobban értékelhető és esetleg pilotból nagy projektté alakítható legyen, 2009 júniusában konferenciát szerveztem „Anyakönyvek a kutatásban és a közigazgatásban” címmel.³ A rendezvényen elhangzott jogi előadás⁴ addigi felfogásom teljes újragondolására készített, és azóta – ugyan csak szűkös időkeretben, inkább csak

kampányszerűen – kutatom a kérdés hiteles jogi történetét, állapotát és a szükséges teendőket. Sajnos ebben a problémafeltárásban a leginkább érintett megyei levéltári vezetők nem támogattak. Az új anyakönyvi törvény kapcsán kialakuló intézményi és kutatói pánik kezelése érdekében Budapest Főváros Levéltárába összehívott értekezlet 2010. június 1-jén egyhangúlag, csak ellenemben úgy foglalt állást, hogy a korábbi gyakorlatnak megfelelően folytatják az anyakönyvi kutatások engedélyezését és nem veszik figyelembe az én álláspontomat.⁵ Később két levéltár – talán az én gondolatmenetem alapján is – újraolvasta a jogi szabályozást és azonnal megtiltotta az anyakönyvek használatát, az anyakönyvi törvény hatálybelépéséig, majd más levéltárakban is korlátozták az anyakönyvek kutatását.⁶

Ma tehát nincsen egységes kutatási gyakorlat a megyei levéltárakban, ezért nem tartom hiábavalónak a probléma felszínén tartását. Meghaladja erőmet, hogy jó megoldást kínáljak, de talán sikerül eljutnunk a közös akarattig, hogy azt megkeresni akarjuk, és értelmes szakmai párbeszéd induljon végre.

Friss felmérésünk – szándékom és javaslatom ellenére – nincsen arról, hogy a levéltárakban folytatott kutatások hány százaléka személy- vagy családtörténeti célú. Tapasztalataink alapján nem tévedünk, ha kijelentjük, hogy az aktív felhasználók jelentős, meghatározó része ebből a célból keresi fel intézményeinket, és kutatásaik középpontjában a felekezeti és az állami anyakönyvek állnak. Ha a „szolgáltató” levéltár koncepcióját és feladatait úgy értelmezzük (egyébként helyesen), hogy a tényleges igényeknek megfelelő, minőségi szolgáltatásokat kell nyújtanunk, akkor arra kell törekednünk, hogy a kutatni kívánt iratanyag hozzáférése minél szélesebben

¹ A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára által 2013. szeptember 26–27-én megrendezett „20. Szabolcs-Szatmár-beregi Nemzetközi Levéltári Napok. Matrikula-kutatás határon innen és túl” konferencián elhangzott előadásom szerkesztett és kiegészített változata.

² A levéltárügy jogi aspektusainak vizsgálataihoz a motivációt az alapértéknek tekintett elvek adják, érvényesülésükkor megvalósulna a demokratikusan működő jogállam az ennek biztosítékát jelentő transzparenciával, amelynek egyik letéteményese és működésében példaadó intézménye a levéltár, amely „mellesleg” a legfontosabb emlékezetintézmény is.

³ http://www.mnl.gov.hu/rendezvenyek/anyakonyvek_a_kutasban_es_a_kozigazgatásban.html (2013. szeptember 25.)

⁴ http://www.mnl.gov.hu/letoltes.php?d_id=465 (Szabó Krisztián osztályvezető előadása)

⁵ Ennek – a szaktárca értelmezésével egybeeső – tartalmi lényege az, hogy az akkor hatályos jogi szabályozás egyáltalán nem engedi meg az anyakönyvi másodpéldányok levéltárban történő kutatását (tehát az tilos). Álláspontom szerint éppen az új (2010. évi I.) anyakönyvi törvény engedné meg végre a kutatást, igaz, az eredeti szövegezés szerint nagyon szigorú időhatárok között. Ezért nem a törvény hatálybalépését kell megakadályozni, hanem a tartalmi részt kell megfelelően módosítani.

⁶ Dr. Hermann István, a Veszprém Megyei Levéltár igazgatója részletes tájékoztatást is összeállított a kutatás jogi kereteiről; ő volt az egyetlen, aki szóveszerű javaslatot is készített 2011 decemberében az anyakönyvi törvény módosításához. Vö. <http://www.veml.hu/leveltar/id-228.html>

biztosítsuk. Ez vonatkozik a hozzáférés egyáltaláni biztosítására, valamint tér- és időbeli kereteinek bővítésére (védelmi idők csökkentése, távoli elérésű szolgáltatások, felhasználóbarát nyitvatartási idő), továbbá arra, hogy a szakmai (összlevéltári) és intézményi szinten egyaránt átlátható, érthető és egységes feltételrendszerben tevékenykedhessenek a kutatók. Talán nem is gondolnánk, hogy ez utóbbi elvárás is a jogbiztonság szerves része, teljesítésének mértéke pedig az intézmények presztízsét növelik, sajnálatos esetben azonban csökkenthetik is.

Minderre tekintettel nem mindegy, hogy a levéltári anyag kutatók számára biztosítását milyen jogi környezetben végezzük. Mit tehetünk és mit nem? Mi a felelősségünk? Mik a feladataink? Milyen végzetes hibákat ne kövessünk el? Hogyan tudjuk a kutatói igényeket a jogszabályok előírásait figyelembe véve és betartva maximálisan kiszolgálni? Feladata-e a levéltáraknak jelezni a jogalkotók számára azokat az akadályokat, amelyek a kutatásokat, a kutatási igényeket értelmetlenül korlátozzák? Olyan kérdések ezek, amelyek meghaladják az egyes levéltári dolgozók szakmai felkészítésének kereteit és lehetőségeit, és amelyek még az intézményvezetők elbizonytalanodását is eredményezhetik. Ha pedig ezt tapasztaljuk, feladatunk csak az lehet, hogy a hiányos ismereteket pótoljuk, a tudásbéli divergenciákat továbbképzéssel megszüntessük, a jogi anomáliák kijavítására pedig hívjuk fel az illetékesek (jogalkotók) figyelmét.

1. A jogi keretek

Az állami anyakönyvekre vonatkozó jogi keretek alapjait eredetileg törvényben (1894. évi XXXIII. törvénycikk az anyakönyvekről) szabályozták, ez a polgári Magyarország anyakönyvezési gyakorlatát végigkísérte a kezdetektől 1952-ig.⁷ Azóta az anyakönyvekről (1952:19. tvr.) és a házasságkötési eljárásról (1963:33. tvr.), továbbá a névviselésről (1982:17. tvr.) három, tartalmilag bővülő, hatályában egymást váltó törvényerejű rendelet született, legutóbbi még ma is hatályos, ezeket szokták anyakönyvi törvényként nevezni és rövidíteni (At.). Előbb egy, utóbb két évtized kellett az újraszabályozáshoz, majd három évtizednek kellett elteltelnie, hogy – a „rendszerátalakítást”⁸ követően 20 évvel – ismét a jogalkotási csúcson, törvény formájában szabályozzák a kérdést (2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról). Ez utóbbi történetének külön fejezetet szentelek alább.

A törvényi szintű előírások végrehajtását különféle szereplők normaalkotási tevékenysége szabályozta. A polgári

korban következetesen és kizárólag a belügyminiszter adott ki rendeleteket az anyakönyvi ügyintézés egyes részleteinek – pl. a másodpéldányok vezetésének vagy kezelésének – szabályozására (pl. 80.000/1906. BM). A világháborút követő – kommunista, szocialista – időszakban megfigyelhető a jogalkotói szintek egyre lejjebbre kerülése, illetve az alkalmazott jogszabályok széles skálája. Végrehajtási jogszabályként az anyakönyvek vezetéséről és a házasságkötési eljárásról előbb belügyminiszteri utasítások (2/1952. BM = Au.; 10/1955. /TK 42./ BM), majd kormányrendelet (38/1963. /XII. 25./) készült, utóbbit tartották és nevezték anyakönyvi rendeletnek (Ar.). Ezt a ma is hatályos tvr. (At.) helyezte hatályon kívül. Legújabbban a névviselés szabályait is tartalmazó belügyminiszteri rendelet (6/2003. /III.7./) tartalmazza a végrehajtás részletes szabályait.

A hierarchia más fokán is születtek további normák, így például a kormány elnöke (6/1963. /TK 82./ KE) utasításban, a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának elnöke rendelkezésben (2/1982. /VIII. 14./) alkotott részletszabályokat.

A levéltár anyakönyvekkel kapcsolatos feladatainak részletes szabályozását már az 1952. évi BM-utasítás (Au.) a közoktatásügyi miniszter hatáskörébe utalta, aki a belügyminiszterrel egyetértésben, utasítás formájában rendelkezhetett a teendőkről.⁹ Erre azonban egészen 1968-ig, vagyis 16 évig nem került sor. A levéltáros szakma akkori szervezeti-szakismereti állapotát tükrözi, hogy a hiányzó miniszteri utasítást 1953-tól előbb a Levéltárak Országos Központja (pl. 1/1956. LOK), majd annak jogutódja, a Művelődési Minisztérium Levéltári Osztálya (pl. 1/1961. MM LO) saját hatáskörben kibocsátott utasítással szabályozta, míg végül a 133/1968. (MK 12.) MM utasítás kiadásával megvalósult a miniszteri szintű szabályozás.¹⁰

Megjegyzendő, hogy a szabályozás ilyen sokszintű létezése már önmagában is a jogbiztonságot veszélyezteti, ezért is elengedhetetlen, hogy jó kodifikációs gyakorlat segítse a jogalkalmazókat, kutatókat és levéltárakat egyaránt.

2. Levéltári anyag

Az anyakönyvi másodpéldányok kutathatóságával kapcsolatosan az argumentációban esetenként az is felmerül, hogy azok nem is minősülnek levéltári anyagnak, így nem vonatkozik rájuk a levéltári anyagra megállapított időhatár, amely elteltével az iratok kutathatóvá válnának. A szabályozás kezdetén ez valóban így lehetett, később aztán megtalálták az

⁷ Nincs konkrét adat arra, hogy Borsa Iván 1951. évi, a cikk elején idézett kifakadása mennyiben segítette elő az új szabályozást 1952-ben, szeretnénk hinni, hogy a szakma sürgetését (is) meghallotta a jogalkotó. A polgári korban a vármegyei levéltárnak mint a helyi közigazgatás irattárának voltak feladatai az anyakönyvi másodpéldányokkal kapcsolatosan, de azok magánszemélyek általi kutatása fel sem merülhetett, így arra vonatkozó szabályozás sem született. Jelen dolgozat éppen ezért csak az 1945 utáni időszak jogi kereteivel foglalkozik.

⁸ A kifejezést szándékosan használom így, mert abban sincs konszenzus, hogy rendszerváltás, -változás vagy -változtatás történt.

⁹ Au. 186. § (4) bekezdés: „A levéltárnak az anyakönyvekkel kapcsolatos feladatait a közoktatásügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértésben külön utasításban szabályozza.”

¹⁰ A téma megérdemelné, hogy szakmatörténeti és igazgatási okokból egyaránt az egyházi és az állami anyakönyvi ügyek teljes jogtörténeti feldolgozása (forrásgyűjteménnyel) elkészüljön. Erre irányuló kezdeményezésem ez ideig nem talált meghallgatásra. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a Budapest Főváros Levéltára által megalkotott, létrehozott és fenntartott Magyar Levéltári Portálon elérhető Levéltári Korpusz az anyakönyvi ügyekre vonatkozó tematikus gyűjteményt is magában foglal (<http://www.archivportal.arcanum.hu/korpusz>). Ezt kellene kiegészíteni (nem sok kell hozzá), majd a feldolgozást elkészíteni, és egy problémával megint kevesebb lenne.

anyakönyvek rendszertani helyét, bár az is azt jelzi, hogy az anyakönyvek sajátos, a többitől eltérő státuszú, különleges igazgatási dokumentumok. Ugyanakkor ne felejtjük el, hogy az anyakönyvi dokumentumokból az első példányok és a bejegyzések alapjául szolgáló iratok soha nem kerülnek be a levéltárakba, pedig ez utóbbiak forrásértéke is kimagasló, egyértelműen maradandó értékű.¹¹

Az anyakönyvi törvények, törvényerejű rendeletek az illetékes közlevéltár (állami levéltár, megyei levéltár) és a külképviseletek vonatkozásában az Országos Levéltár illetékességét határozzák meg.

A levéltári nyilvántartások 1955. évi egységesítésekor az iratgyarapodási naplóba nem kellett feljegyezni a beérkező anyakönyvi másodpéldányokat, azokat közvetlenül az anyakönyvi nyilvántartó lapon kellett nyilvántartásba venni.¹² Az állami levéltári fond fondjegyzékének elkészítésekor mindazt az iratanyagot fel kellett venni, amelyet 1958. január 1-jén az állami levéltárak őriztek, kivéve ez alól az 1895 utáni állami anyakönyveket.¹³

1962-ben a „fonszerkesztési alapelvek” az 1950-ig keletkezett anyakönyveket a törvényhatóság feladatkörébe tartozó kezelési teendők miatt annak provenienciájába tartozóként javasolta feltüntetni, de tényleges felsorolásukat egy önálló, XXXIV. szám alatti, az állami levéltár nevével jelzett és más levéltári gyűjtemény nyilvántartására is szolgáló főcsoportban írja elő. (XXXIII. *Megőrzésre ill. kezelésre az állami levéltárba utalt iratok*).¹⁴

2002-ben a Levéltári Kollégiumnak a területi általános és a települési önkormányzati levéltárak új fond(jegyzék-) szerkezetéhez készített 2. számú ajánlása a XXXIII. fődőcsoportba sorolandónak javasolta „Külön intézkedéssel levéltárba utalt iratok” cím alatt az állami anyakönyvi másodpéldányok, a választások, a népszavazások, a népi kezdeményezések iratait.

Megjegyzendő, hogy ezek a dokumentumok a levéltári szakmai munka szabályozása keretében készültek, nem normatív utasítások, és nem egyértelmű, hogy az anyakönyvek levéltári anyagba sorolása – majd ezt követően annak jogi sorsában osztozásának felfogása – a jogalkotó tudomásával és jóváhagyásával találkozott, találkozna-e?

¹¹ A szakmának fel kell végre vetnie, hogy erre az egyértelműen maradandó értékű köziratra (és iratképzőire) miért nem érvényesíthető a levéltárárt iratok levéltárba adási kötelezettsége; kértek és kaptak-e felmentést az illetékestől a kötelezettség alól, és ezzel együtt biztosítják-e az iratok kutathatóságát a törvényben meghatározott módon? Ha a törvény alóli kivétel nem tudja igazolni, akkor bizony jogsértést követnek el az anyakönyvet vezető szervek.

¹² 13-07-10/1955. LOK (1955. június 21.) Levéltári nyilvántartások egységesítése. Utasítás az állami levéltárakban vezetendő nyilvántartásokról. (Kötelező vezetni: 1955. július 1-jétől).

¹³ *Vörös Károly*: A magyar állami levéltári fond fondjegyzékének elkészítése. Benne: 124538/1958 LOK sz. rendelet. *Levéltári Híradó*, 8 (1958) 1–2. sz. 107–120. „A fondjegyzékbe felveendő mindaz az iratanyag, melyet az állami levéltárak 1958. január 1-én őriztek. Kivételt csupán az 1895 utáni állami anyakönyvi másodpéldányok képeznek, melyeket nem kell felvenni a fondjegyzékbe.” Idézett hely: 108.

¹⁴ A területi állami levéltárak fondjegyzékei 1. rész. Bevezetés. (Szerkesztési alapelvek) [szerk. Wellmann Imre et al.] (A magyar állami levéltárak fondjegyzéke, 3.) MM LO, Bp., 1962. A XXXIV. szám elírás lehet.

3. Betekintési jog

A jogszabályok az anyakönyvi adatok megismerhetőségét, megtekintését a lehető legnagyobb szigorúsággal igyekeztek korlátozni, bár az idő múlásával a korlátozás enyhülése vagy legalábbis relativizálódása tapasztalható.

1952-ben csak a felügyeleti szervek és az általuk kiadott engedéllyel rendelkezők tekinthették meg az anyakönyvi bejegyzéseket. Engedélyt csak hivatalos eljáráshoz, meghatalmazással rendelkezők, magát azonosító személy kaphatott (Au. 27. §). Az anyakönyvvezetőknél található anyakönyvek vonatkozásában ez a szigorúság ma is fennáll, a betekintéshez jogalapigazolás és célhoz kötöttség szükséges (At. 6. §/1 bekezdés).

A betekintők köre 1955-re kibővült, persze csak a hatalom helyi képviselőivel, így jogosultságot szerzett „az illetékes tanács végrehajtóbizottsága elnöke, elnöke helyettese, titkára és igazgatási osztályvezetője”.¹⁵

A nagyobb tömegű anyakönyvi bejegyzés kijegyzését csak az elsőfokú anyakönyvi felügyelő előzetes engedélyével lehetett végezni. A levéltárakban őrzött másodpéldányok bejegyzéseinek megtekintését a másodfokú anyakönyvi felügyelő vagy a belügyminiszter engedélyéhez kötötték.¹⁶ 1955-ben a belügyminiszter mint engedélyező kikerült a jogszabályból, 1956-ban azonban visszakerült oda.¹⁷

A levéltár vezetője 1964-től kapott szerepet az anyakönyvi kutatásokban, ez időtől fogva ő engedélyezte a levéltárban őrzött anyakönyvi példányokba betekintést, de ennek lényegét nem szabályozták.¹⁸ A kérdés úgy tehető fel, hogy vajon a levéltárvezető a levéltárban őrzött anyakönyvekkel kapcsolatos betekintést ugyanúgy engedélyezhette-e, mint az anyakönyvvezető a nála őrzött példányok esetében, vagyis a szükséges engedélyek és célhoz kötöttség meglétének követelménye fennállt, vagy ettől eltérő, megengedőbb engedély adására is jogosult volt-e? 1968-ban már pontosabban is körülírták a levéltári adatmegismerés jellegét: az anyakönyvek másodpéldányaival kapcsolatos levéltári feladatokról szóló 133/1968. (MK 12.) MM utasítás 9. § (2) bekezdése külön is nevesítette a történeti vagy egyéb tudományos célból egyes vagy tömeges anyakönyvi bejegyzések kutatását, amelyre a levéltár igazgatója vagy annak megbízottja adhatott engedélyt.¹⁹ Itt tehát a (történet)tudományos kutatást végzők – és nem mások – számára adott engedélyezés jogosultsága mutatható ki.

¹⁵ 10/1955. (T.K. 42.) BM utasítás az anyakönyvek vezetéséről és a házasságkötési eljárásról. (1955. július 15.) 27. § (1) bekezdés. Érdekes volna annak vizsgálata, hogy hány ilyen engedélyezési eset történt.

¹⁶ Au. 27. § (3) és (4) bekezdés.

¹⁷ 10/1955. (T.K. 42.) BM utasítás, 27. § (3) bekezdés, 1/1956. (TK 55.) LOK utasítás, 9. § (1) bekezdés.

¹⁸ 6/1963. (TK 82.) kormány elnökének utasítása az anyakönyvek vezetéséről és a házasságkötési eljárásról (hatályba lépett 1964. január 1-jén). 10. § (3) bekezdés: „Nagyobb mennyiségű anyakönyvi bejegyzés és irat megtekintését a felügyeletet gyakorló igazgatási osztály vezetője, az állami levéltárak őrzetében levő másodpéldányokban foglaltak megtekintését pedig a levéltár vezetője engedélyezheti.”

¹⁹ „(2) Történeti, vagy egyéb tudományos célból egyes, vagy tömeges anyakönyvi bejegyzések kutatására csak a levéltár igazgatója (tartós távolléte esetén megbízottja) adhat engedélyt.”

1975-ben az egyik evangélikus püspök megtiltotta a külföldi kutatók számára az egyházi anyakönyvek használatát, ezt követően rövid ideig az állami levéltárakban őrzött, 1867 után keletkezett egyházi anyakönyvek kutatásában is korlátozások születtek, amelyeket csak lassan oldottak fel – talán maga az idő múlása tette csak. Az ügyről Varga János, a Levéltári Igazgatóság vezetője Geller Sándort, a Belügyminisztérium Titkárságának vezetőjét is tájékoztatta, többek között azt írva: „Mint ismeretes, az állami anyakönyvek levéltárakban őrzött másodpéldányai állambiztonsági okokból kutatási korlátozás alá esnek. Levéltáraink azonban azokról az egyházi anyakönyvekről keletkezett másolatokból is sokat őriznek, amelyek az állami anyakönyvvezetés bevezetése előtt keletkeztek, sőt a Magyar Országos Levéltárban, amely annak idején ezeket a mormonok (USA) számára filmre vette, mikrofilmen valamennyi, az országban bárhol létező egyházi anyakönyv mikrofilmje megtalálható. Ezt az anyagot tudományos (demográfiai, társadalomtörténeti, genealógiai stb.) értéke miatt sokan kutatják, feldolgozása valóban tudományos érdek.”²⁰

A kutatások laicizálódásának lehetőségét erősítette 1982-ben az új szabályozás, amikor a kutatás céljának minősítésére tekintet nélkül a levéltár vezetője engedélyezte a kutatást.²¹ Ezt 1989-ben ismét szigorodó jogi szabályozás követte (ld. alább).

2003-ban új végrehajtási rendeletet adott ki a belügyminiszter (6/2003. /III.7./), amely a korábbiakhoz hasonlóan úgy rendelkezett, hogy a levéltárban őrzött anyakönyvi másodpéldány megtekintését a levéltár vezetője engedélyezi (13. § /2/ bek.). Ez azonban 2009. július 1-jével megszűnt, vagyis a levéltár vezetője ez időtől fogva nem jogosult ilyen engedélyt adni.²²

4. Történeti kutatások

A történeti kutatások esetében a szabályozás kedvezőbb helyzetet teremtett a levéltárakban őrzött anyakönyvi másodpéldányoknál. Az anyakönyvvezetőnél található dokumentáció kutathatóságára jogszerű lehetőség nincsen. Ez azért jelenthet problémát, mert az anyakönyvekhez készülő egyes

²⁰ L. a Magyar Levéltári Portálon (www.leveltariportal.hu) a Levéltári Korpuszban. 38846/1975 XII. LIG, Egyházi anyakönyvek reprodukcióinak kutatása. 1975. 12. 28. A témához l. még egy másik cikkemet: Kutatási szabadság és annak korlátai a magyarországi levéltárakban (1945-től napjainkig), megjelenik a szlovéniai *Atlanti* 24 (2014) évfolyamában ez év őszén, angol nyelven.

²¹ A Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnökének 2/1982. (VIII. 14.) MT TH számú rendelkezése az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről. „14. § (2) A levéltár őrzetében levő másodpéldány megtekintését a levéltár vezetője engedélyezi.”

²² A 14/2009. (VI. 3.) IRM rendelet 48. § b) pontja hatályon kívül helyezte a 13. §-t és az azt megelőző alcímet. Hatályos: 2009. július 1-jétől. 2013. március 1-jétől már mást szabályoznak itt „Külföldi okiratok” cím alatt. Majd a történettudomány dolga lesz kideríteni – korlátok nélkül 2039 után –, hogy ez a rendelkezés és az egy hónappal korábban lezajlott anyakönyvi konferencia, az arra való felkészülés és az ott tapasztaltakkal való szembeállítás milyen viszonyban van. Mindenesetre ilyen jogszabály előkészületéről a konferencián még nem volt szó.

segédkönyvek, pl. névmutatók használata nagyban megkönnyítené a levéltári példányok használatát. Azokról azonban másodpéldány vagy másolat nem készült. Az anyakönyvi hivatalok még a levéltári kutatási megkereséseket is el szokták utasítani; ugyanakkor van tudomásunk olyan levéltárosról, aki bejár az anyakönyvi hivatalokba a mutatókat használni.

A kedvezőbb feltételeket az 1980-as évek végére ismét a jogalkotói szigor rontotta le: a közgyűjteményekben folytatható kutatások egyes kérdéseiről szóló 118/1989. (XI. 22.) MT rendelet a levéltári iratanyag kutatásában a keletkezéstől, továbbá az irat fajtájától függően a keletkezéstől számított 30, 50, 70 vagy 90 éves védelmi időt állapított meg. A legszigorúbb védelmi időt a (4. § /1/ bekezdés b/ pont) az állampolgársági és névváltoztatási ügyek iratai, az állami születési és házassági anyakönyvek és az állami anyakönyvi ügyekre vonatkozó iratok kapták, ezeket csak a fővárosi és a megyei tanácsok végrehajtó bizottságának anyakönyvi felügyeletet ellátó szakigazgatási szerve előzetes engedélyével lehetett kutatni. Az Alkotmánybíróság ezt a jogszabályt megsemmisítette, ezt követően fogadták el a Levéltári törvényt (1995. évi LXVI. tv.).

5. Adatvédelem és kutatási szabadság (van-e az anyakönyveknél?)

A levéltárban őrzött iratanyag nagyobb része korlátlanul hozzáférhető és kutatható. Korlátozást jelenthet a dokumentumok keletkezési ideje (1990 után 30 év az általános védelmi idő), vagy a tartalom alapján az iratképző által adott különféle minősítés; az ilyen dokumentumok visszaminősítése vagy a fenntartott minősítésből fakadó speciális kezelés eljárási rendje nagy terhet ró a levéltárosokra.

Ugyancsak korlátozza az iratanyag kutatását az, ha abban személyes adatok találhatók. A személyes adatok alap- és minősített eseteit – utóbbi a „különleges adat” – korábban az Adatvédelmi törvény, majd az azt felváltó, jelenleg hatályos Infotörvény határozza meg, szövegében elődjével teljesen azonosan.²³ Mindkettő az élő személy adatait védi, hiszen az érintett jogait és érvényesítésüket csak ő maga végezheti, az elhunyt személyes adatainak védelme ezekben a törvényekben nincsen szabályozva:

Avtv./Infotv. 3. § „2. személyes adat: az érintettel kapcsolatba hozható adat – különösen az érintett neve, azonosító jele, valamint egy vagy több fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára jellemző ismeret –, valamint az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés;

3. különleges adat:

a) a faji eredetre, a nemzetiséghez tartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más világnézeti meggyő-

²³ 1992. LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról (Adatvédelmi törvény, Avtv.), hatályos 2011. december 31-ig, majd ezt váltja a 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról (Infotv.). Mindkét törvényben a 3. § 2. pontja a személyes adat, 3. pontja pedig a különleges adat törvényi definícióját adja, teljesen megegyező szöveggel.

ződésre, az érdek-képviselési szervezeti tagságra, a szexuális életre vonatkozó személyes adat,

b) az egészségi állapotra, a kóros szenvedélyre vonatkozó személyes adat, valamint a bűnügyi személyes adat;”

A levéltári törvény a személyes adatot védő törvény fogalomhasználatára épít, tehát nem ad újabb definíciót, de kibővíti a védelmi időt, vagyis legalábbis a levéltári anyag esetében (és épp ezért fontos szempont, hogy levéltári anyag-e az anyakönyv) az elhunyt személyes adatainak megismerhetőségét időben korlátozza.²⁴

Ltv. „24. § (1) Ha törvény másként nem rendelkezik, a személyes adatot tartalmazó **levéltári anyag** az érintett halálzási évét követő harminc év után válik bárki számára kutathatóvá. A védelmi idő, ha a halálzási éve nem ismert, az érintett születéstől számított kilencven év, ha pedig a születés és a halálzási időpontja sem ismert, a levéltári anyag keletkezésétől számított hatvan év.” [kiemelések tőlem, RTCs]

Ezen törvényhely előírását nem egyformán értik és alkalmazzák. Álláspontom szerint ez azt jelenti, hogy a személyes adatot tartalmazó *levéltári anyag* csak akkor kutatható a megadott évkörök szerint, „ha törvény másként nem rendelkezik”. Vagyis van tehát arra mód, hogy a személyes adatot tartalmazó iratanyagot ettől eltérő módon – akár sehogy sem – engedjék kutatni, de jogbiztonsági okokból ez a szabályozás vagy korlátozás csak törvényi, tehát nem alacsonyabb jogforrási szinten engedélyezett.

Ilyen törvényi „másként rendelkezés” azonban van, erre a figyelmünket a 2009 nyarán megrendezett anyakönyvi konferencián irányította rá az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium munkatársa, dr. Szabó Krisztián. Ez nem a saját egyéni, hanem a szakértő általam utóbb helyesnek elfogadott igen határozott álláspontja volt.²⁵ Az anyakönyvi törvény – ami ugyan most törvényerejű rendelet – pontosan meghatározza, hogy az anyakönyvekben található adatokat ki milyen módon ismerheti meg:²⁶

Atvr. „6. § (1) Ha törvény másként nem rendelkezik, az anyakönyvi nyilvántartásokba állami vagy önkormányzati szerv nevében eljáró személy a felhasználás céljának és jogalapjának igazolása mellett jogosult betekinteni.”

Jól látható, hogy mind az Ltv., mind az Atvr. megengedi, hogy saját korlátozó előírásait törvényi szintű más szabályozás felülírja. A nagy kérdés csak az lehet, hogy az Ltv. számára jelent korlátot az Atvr., vagy az Atvr. számára jelent

²⁴ 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről (Ltv.)

²⁵ Hadd pontosítsak: nem azt fogadtam el helyesnek, amit a szabályozás tartalmazott, hanem annak értelmezését. A jogszabály általam egyértelműen tiltó előírásaival nem értettem és ma sem értek egyet, mert nem látom a valós kockázatot, ami a szigorúságot indokolná, de látom a nehézséget, amit a kutatásban okoz.

²⁶ 1982. évi 17. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről (Atvr.)

kedvezményt az Ltv.? A levéltárosoknak a jogszabályokat alkalmazniuk kell, nem pedig értelmezniük, az más fórumok (pl. a bíróságok) feladata. Ha tehát a jogszabály-alkalmazás nem következetes és egyértelmű, mint jelen esetben, az jogbizonytalanságot eredményez, amelyet – ott, ahol a jogi környezetnek van releváns szabályozó szerepe – az arra hivatottaknak orvosolnia kell. Meggyőződésem, hogy a legalkalmasabb az lett volna, ha egy próbaperben a bíróság értelmezését kérik; ha pedig a döntés a kutatók számára előnytelen lett volna, akkor tovább folytatódott volna az iratok kutathatóságáért való törekvés az összes lehetséges szinten. Ma nem ez a helyzet, így az állami anyakönyvek kutatása még a Magyar Nemzeti Levéltár kebelében sem egységes, az adathoz hozzáférés inkább szívességi mint szabályozott, amely – a dolog EU-konform eufemizmusának terminológiáját alkalmazva – sérti az intézmények integritását (vö. integritas.asz.hu).

6. A 2010. évi I. törvény curriculumuma

A fent előadottakat összefoglalva elmondható, hogy bár az 1960-as évektől az általános tiltás mellett a levéltárban őrzött anyakönyvi másodpéldányok korlátozott kutathatóságát alacsonyabb szintű jogszabályok a levéltárvezető engedélyéhez kötötték, valójában ma hatályos jogszabály nem teszi lehetővé, hogy azokat kutassák.

A jogi rendezetlenség, a nem megfelelő jogszabálysztint (törvényerejű rendelet) és talán a kutatói igényeknek való megfelelés érdekében 2009–2010-ben ezért is alkották meg az új anyakönyvi törvényt (*2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról*). Ennek előírásai azonban – éppen a normaszegő gyakorlat szemszögéből nézve – intézményi és kutatói pánikot, majd intenzív lobbitevékenységet váltottak ki, ezért az elmúlt fél évtizedben számos tartalmi és hatálybalépési módosítás történt a törvényben. A változások mibenlétét az alábbiakban úgy foglalom össze, hogy a törvényjavaslatokat, a kapcsolódó indoklásokat és a parlamenti plenáris ülés történéseit vonom vizsgálataim körébe.²⁷ Az érdemi mondani valót a jogszabályhelyek és a javaslatok indoklása, esetenként pedig a plenáris ülésen elhangzottak hordozzák, ezért nemcsak hivatkozásként – vajon hányan néznék meg? –, hanem teljes szövegükben is közreadom, egyfajta szöveggyűjteményként. A háttérben zajló egyéb tevékenységekről, még ha rendelkezem is azokról informális ismerettel, nem teszek említést. A későbbiekben ezek tovább árnyalhatják a képet, ezért ezúton kérek mindenkit, aki a dologba belefolyt, készítse el erre vonatkozó emlékiratait vagy visszaemlékezését.

a) A szigorú szabályozás

A *T/11207. számú törvényjavaslat az anyakönyvi eljárásról* című irományt 2009. november 13-án nyújtotta be a kormány képviselőjében az igazságügyi és rendészeti miniszter

²⁷ Az irományok és a parlamenti napló a www.parlament.hu oldalon elérhetők.

a parlament elé.²⁸ A javaslat 79. szakasza a levéltári másodpéldányok kutathatóságáról rendelkezett (aláhúzással jelölve a később módosítani javasolt szövegrész):

T/11207. „79. § (1) Az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyv levéltár által őrzött másodpéldányából történő adattovábbításra – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – az anyakönyvből történő adattovábbítás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

(2) A levéltár által őrzött anyakönyvbe bejegyzett adat megismerésére a közlevéltárakról szóló törvénynek a közlevéltár anyagában történő kutatásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni, ha az anyakönyvi adat keletkezése óta kilencven év eltelt.

A 79. §-hoz a következő indoklást fűzte az előterjesztő:

„Korábbi jogszabályi hiányosságot pótol a Javaslat azzal, hogy részletes szabályozást ad a levéltárak őrzetében lévő anyakönyvi másodpéldányokból történő adattovábbításra a személyes adatok megfelelő védelmének érdekében. A szabályozás egyúttal megtöri az anyakönyv örök zártságát, és a közlevéltári iratokra vonatkozó szabályok alkalmazásának elrendelésével lehetővé teszi az anyakönyvek szűk körben történő kutatását. [...] [Kiemelés tőlem, RTCs]

Az indoklásból egyértelmű a jogalkotó jogértelmezése és akarat: eddig az anyakönyvek nem voltak kutathatók, ezen kíván változtatni akkor, amikor a közlevéltári iratokra vonatkozó szabályok alkalmazását rendeli el (mert eddig azok nem vonatkoztak az anyakönyvekre, nem lévén azok közlevéltári iratok?), ugyanakkor elismeri, hogy a kutatást szűk körben teszi majd lehetővé. Véleményem szerint ez az apparátus figyelmetlensége vagy óvatos engedménye a kutatók felé, de tényleg nagyon óvatos.

A törvényjavaslathoz Horváth István (FIDESZ) 27 módosító javaslatot nyújtott be, de egyik sem érintette a levéltári másodpéldányokra vonatkozó új szabályozást. A fenti rendelkezéshez senki más nem fűzött észrevételt, módosítási javaslat nem merült fel. A törvényt az MSZP és az SZDSZ – nem valamennyi – képviselőjén túl elfogadta az egykori MDF-esek, akkor már függetlenek többsége, továbbá a FIDESZ és a KDNP 2-2 képviselője (Bányai Gábor, Rácz István, dr. Rubovszky György, dr. Semjén Zsolt). A törvényt 2010. január 8-án hirdették ki, és az az eredeti törvényi előírás szerint 2011. január 1-jével lépett volna hatályba.

Az új törvény levéltárakban őrzött anyakönyvekre vonatkozó előírásának híre hamar végigsöpört a kutatói társadalmon és a levéltárakon egyaránt, azzal az általános nézettel, hogy a szabályozás az akkori anyakönyvi kutatást súlyosan veszélyezteti, és hogy ezáltal jelentősen romlanak a kutatási feltételek. Álláspontom alapján azonban nem mondhatok mást, mint hogy végre jogi alapja lett a levéltári anyakönyvek kutatásának, ezt ki is fejtettem 2010 közepén a fent említett levéltárvezetői értekezleten. Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy az „anyakönyvi adat” keletkezéséhez hozzáadandó 90 év pl. egy születési anyakönyv esetében, ahol az utólagos bejegyzés – általában az elhalálozás éve – is anyakönyvi adatként

szerepel, jelentős mértékben kitolja a kutathatóság korlátait. Ez a szigorú szabályozás valóban jogosan vetette fel a korrekció igényét.

b) Az enyhítési kísérletek

A 2010. évi országgyűlési választások után felálló új parlamentben többen is kísérletet tettek rá, hogy a szigorú szabályozást még a törvény hatályba lépte előtt enyhítsék. 2010. október 8-án Tóbiás József (MSZP), november 8-án Ivády Gábor, akkor már független képviselő törvény módosító javaslatot nyújtott be.²⁹ Az illetékes (Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi) bizottságot október 11-én, illetve november 8-án kijelölték, amely október 22-én és 24-én, illetve november 22-én és 24-én a törvényjavaslat tárgyalását elnapolta, mindkét javaslat azóta is „bizottságnál tárgysorozatba vételre” állapotban szerepel az országgyűlési irományok adatbázisában.

Tóbiás József szövegjavaslata a 79. § (2) bekezdést kívánta módosítani (aláhúzással jelölve az új szövegrész):

2010. évi I. tv. 79. § „(2) A levéltár által őrzött anyakönyvbe bejegyzett adat megismerésére a közlevéltárakról szóló törvénynek a közlevéltár anyagában történő kutatásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a kutathatóság határidejét az anyakönyvi alapbejegyzés időpontjától kell számítani.”

Javaslatának indoklása szerint:

„A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény kifejezett célja, hogy a levéltári anyag használata során a közérdekű adatok megismerését és a tudományos kutatás szabadságát garantáló alkotmányos alapjogok érvényesítését elősegítse. A levéltárban őrzött anyakönyvi iratok esetén sincs szükség az általános szabályoktól eltérő rendelkezések alkalmazására. Ugyanakkor azt kell egyértelműen rögzítenie az anyakönyvezésről szóló törvénynek, hogy a védelmi időt mely időponttól kell számítani.

[...]

A levéltári törvény alapján a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag fő szabály szerint az érintett halálozási évét követő harminc év után bárki számára kutathatóvá válik. A kutathatóság kezdő időpontját az anyakönyvi törvény a személyes adatok védelmével nem igazolhatóan, indokolatlanul hosszú időtartamban, 90 évben állapította meg. A törvényjavaslat ezen kíván változtatni, ugyanakkor nem teremt bizonytalan helyzetet, a kutathatóság kezdeti időpontját az anyakönyvi szabályozás szerint egyértelműen beazonosítható időponthoz, az alapbejegyzés időpontjához köti.”

Az előterjesztés indoklása is aszerint gondolkodik, hogy (1) a levéltári törvény meghatároz védelmi időket, (2) amelyeket az anyakönyvek esetében sem kell másképpen megállapítani, (3) ezért kell az anyakönyvi törvényt megfelelően módosítani.

Ivády Gábor módosító szövegjavaslata a következő volt:

²⁹ Tóbiás József a T 1324 (<http://www.parlament.hu/irom39/01324/01324.pdf>), Ivády Gábor a T 1602 (<http://www.parlament.hu/irom39/01602/01602.pdf>) szám alatt nyújtotta be módosító törvényjavaslatát.

²⁸ <http://www.parlament.hu/irom38/11207/11207.pdf>

2010. évi I. tv. 79. § „(2) A levéltár által őrzött anyakönyvbe bejegyzett adat megismerésére a közlevéltárakról szóló törvénynek a közlevéltár anyagában történő kutatásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni, az anyakönyvi alapbejegyzés keletkezési időpontját alapul véve.”

A javaslat indoklása, amely teljes terjedelmében okulásul szolgálhat, a következő volt:

„A 2011. január 1-jétől életbe lépő 2010/I. anyakönyvi törvény értelmében 90 éves korlátozás lép életbe az anyakönyvi adatok hozzáférhetősége tekintetében.

Az elfogadott törvény szövegének a jogalkalmazók általi előzetes elemzése néhány helyen részben életszerűtlenséget, részben más törvényeinkkel való összhangjának hiánya miatt koherencia-zavart mutat. Mindez indokolja, hogy az Országgyűlés a színvonalas jogalkotás és a jogbiztonság [kiemelés tőlem, RTCs] érdekében még a hatályba lépés előtt a Részletes indokolásban kifejtettek miatt helyesbítse a törvény szövegét.

Részletes indoklás

A történelmi múlt megismerése tudományos kutatás keretében történik. A tudományos kutatás alkotmányos alapjog. A személyes adatok védelme is alkotmányos alapjog.

E két alapjog összehangolása érdekében a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 32. § (3) bek. b/ pontja kimondja: a tudományos kutatást végző szerv vagy személy az érintett beleegyezése nélkül is nyilvánosságra hozhatja a személyes adatot, ha az a történelmi eseményekről folytatott kutatások eredményeinek bemutatásához szükséges.

E két alapjogot a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény (Ltv.) 24. §-a pedig úgy hangolja össze, hogy főszabályként kimondja: a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag az érintett halálzási évét követő harminc év után válik bárki számára kutathatóvá.

Megjegyezzük, hogy a fejlett demokráciákban nem az adatok megismerhetőségének korlátozása, hanem a megismert adat felhasználása a hangsúlyos elem. Az Ltv. szerint azonban a védelmi idő, ha a halálzás éve nem ismert, az érintett születéstől számított kilencven év, ha pedig a születés és a halálzás időpontja sem ismert, a levéltári anyag keletkezésétől számított hatvan év.

E nagyon szigorú hazai szabályozással került ellentétbe az Atv. 2011. január 1-el hatályba lépni tervezett normaszövege. Ennek levéltári alkalmazhatóságának elemzése kapcsán kiderült, hogy a normaszövegben a 79. § (2) bekezdése jelenlegi szövege – minthogy nem tesz különbséget az anyakönyvi alapbejegyzés és az utólagos bejegyzés (ub.) között – a törvényhozó szándékával ellentétesen valójában megakadályozza az 1895. október 1-jétől vezetett állami anyakönyvek kutathatóságát.

Könnyű belátni: ha pl. egy 1900-ban született személy 60 évesen 1960-ban elhalálozott, a születési anyakönyvi alapbejegyzés ub. rovatába 1960-ban bejegyzésre kerül egy utaló jelzet. Ez a jelenlegi normaszöveg szerint azzal járna, hogy a születési adata csak 90 év múlva azaz 2050-ben lenne kutatható. De ha az illető szerencsésen megérett 90 évet úgy csak 2080-ban lehetne kutatni az illető születési adatát. A törvény jelenlegi szövege tehát akár 180 évre is elzárja a születési adatot a kutatás elől. Ugyanakkor közismert, hogy egy anyakönyvi utólagos bejegyzés (pl. 28/1960) nem tartalmaz konkrét

adatot, csupán jelzi egy későbbi irat létezését. A normaszöveg változatlan módon történő hatályba lépése esetén az eddigi 30 év helyett általánosságban is 90 év lenne az ún. zárolt időszak. Nem lehetne tehát hiteles adatok alapján kutatni az I.-II. világháborús hősi halottak, Holocaust áldozatai, az 1950-es évek kényszermunkatáborainak áldozatai, az 1956-os forradalom és szabadságharc hősei, az 1956-ot követő megtorlások áldozatai stb. adatait, márpedig a történelmi kutatások, a települési monográfiák megírásának, speciális tudományos célú (pl. mortalitás) kutatásoknak a lehetetlenné tétele nyilvánvalóan nem volt a jogalkotó szándéka.

Ráadásul egy kettős rendszer jönne létre egyrészt az Atv. hatálya alá tartozó anyakönyvi másodpéldányok, másrészt az egyéb forrásokban fellelhető anyakönyvi adatokat tartalmazó dokumentumok kutathatósága kapcsán. Más levéltári iratok is tartalmazhatnak ugyanis anyakönyvi adatokat (pl. önéletrajzok, iskolai anyakönyvek, sorkötelesek összeírása, útlevéligénylések stb.), melyek a Ltv. hatálya alá tartoznak a jelzett 90-60-30-as kutathatósági szabállyal. E kettősség adatvédelmi szempontból is kezelhetetlen lenne.

Végül a teljesség kedvéért utalunk arra is, hogy az Ltv. 22. § (1) bek. szerint a már nyilvánosságra hozott levéltári anyagban bárki szabadon kutathat. Az anyakönyvi másolatok egy része pedig már az interneten is hozzáférhető...

Az előállt anomália a 79. § (2) módosításával megszüntethető, mert e megoldással a jogalkotó továbbra is a hatályos levéltári törvény előírásainak hatálya alatt tartja az anyakönyvi másodpéldányok levéltári kutathatóságát.

Az Atv.-nek a Javaslatban rögzített helyesbítéseire az Atv. hatályba lépés előtt kerül sor, így e rendelkezések késleltetett hatályba lépése nem indokolt.”

Ez a módosító javaslat és indoklás sokkal alaposabb, mint akár az eredeti, akár Tóbiás József javaslatának indoklása. Itt csak két dolgot tartok említésre méltónak. Az egyik, hogy a levéltári anyagban a személyes adatok védelme 30-90-60 év, ebben a sorrendben és nem másképp. A másik pedig az, hogy a képviselő nemcsak tudomással bírt a tényről, de ki is jelentette, hogy az „anyakönyvi másolatok” – bármit is jelentsenek azok – egy része az interneten elérhető...

c) Egy észre nem vett közjáték

Őszintén szólva mindenki szerencséjére kevés figyelmet kapott Baráth Zsolt (Jobbik) eredetileg 2010. október 11-én, ténylegesen október 18-án feltett azonnali kérdése a közigazgatási és igazságügyi miniszterhez „Kinek engedélyezett Magyarországon az anyakönyvi nyilvántartások kutatása, különös tekintettel a »Mormon Egyház« ezirányú tevékenysége tükrében?” címmel.³⁰ A minisztert annak halaszthatatlan közfeladat-ellátása miatt Rétvári Bence (KDNP) államtitkár helyettesítette a válaszadásban. Bármely kivonatos összefoglalásnál többet mond magáról párbeszéd, ezért álljon itt annak összes fontos pillanata. Baráth felszólalását úgy kezdte:

„A jelenleg hatályos jogszabályok rendelkezései értelmében az anyakönyvi nyilvántartások nem kutathatók, mint arra az Igazságügyi

³⁰ Az azonnali kérdés azonosítói A/1330 és A/1384, a kérdés és a válasz elérhető: http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_naplo.naplo_fadat_aktus?p_ckl=39&p_uln=35&p_felsz=139&p_felszig=148&p_aktus=34

és Rendészeti Minisztérium képviselői egy megbeszélésen felhívták a levéltárak figyelmét. Áttekintve a jogszabályi környezetet, megállapítható, hogy a hatályos törvényi rendelkezés valóban kizárja az anyakönyvi másodpéldányok kutatásának a lehetőségét. Ez egy kis hír volt nem olyan régről.

Az úgynevezett mormon egyház Magyarország összes megyéjében megkereste a levéltárakat, és ők bizonyos támogatásért cserébe mindenütt a rendelkezésükre álltak, vállalva, hogy a nem kis időt és fáradságot igénylő munka mellett csak csekély mértékben lesz lehetőségük saját levéltári anyaguk digitalizálására, azaz a saját munkájuk végzésére, amit az adózó magyar emberek fizetnek.”

Mindezek előrebocsátásával számos kérdést fogalmazott meg a miniszterhez:

„Hogyan és miért kaphatott a hatályos jogi szabályozás ellenére az úgynevezett Mormon Egyház digitalizált másolatokat magyar állampolgárok millióinak születési, házassági és halotti anyakönyveiről az 1910 és 1980 közötti időszakból? Hogyan és miért nem tűnt fel senkinek sem, hogy az némi nemzetbiztonsági kockázattal is járhat, ha egy külföldi székhelyű szervezet kerek száz évre visszamenőleg ennyire precízen érdeklődik a magyarság személyes adatai után? Vajon miért ilyen fontos egy Európában történelmi gyökerekkel nem rendelkező, többé-kevésbé ismeretlen egyháznak, hogy pénzt, időt, fáradságot nem kímélve egy ilyen adatgyűjtésbe kezdjen? Vajon mire fogják felhasználni a birtokukba jutott adatbázist? Kik is irányítják egyáltalán ezt az úgynevezett Mormon Egyházat? Végezetül, miért jelent meg az összes levéltári weboldalon hirtelen a következő hírszöveg: január 1-jétől új törvény lép hatályba, amelyben megtiltják a kutatásokat?”

Rétvári Bence államtitkár válaszában elmondta:

„Mint arra ön is utalt, a jelenleg hatályos törvény szerint sem az anyakönyvekbe, sem a levéltárakban másolatként vagy archívumként őrzött anyakönyvekbe nem lehet beletekinteni, egészen az érinített halálát követő 30 év után, hogyha ez nem állapítható meg, akkor a születéstől számított 90 évig. Tehát itt elég hosszú védelmi időt biztosít a jelenleg hatályos törvény, a [z] 1995. évi LXVI. törvény, de ön is mondta, hogy ennek idén módosítása történt. Ez nagyon fontos, hiszen nagyon szenzitív adatok vannak benne. [...] Ugyanakkor a Mormon Egyház már az előző rendszerben is, tehát a negyven év kommunizmus alatt is megkereste az akkori magyar hatóságokat, és akkor is egy technológiával jelentkezett, hogy mikrofilmre veszi a teljes magyarországi anyakönyvvállományt, mert nekik a családkutató központjuk számára ez fontos adat, ők vallási okokból gyűjtik ezeket a különböző születési, halálozási és egyéb anyakönyvi adatokat, hogy egyfajta világcsaládfát vagy rokonfát állítsanak össze. Éppen ezért akkor, az 50-es évek végén engedélyezték ezt a kutatást – nagyon meglepő módon, hiszen hogyhogya akkor pont egy egyházzal működtek együtt –, és akkor megkaparintotta lényegében a Mormon Egyház nagyon sok ezer, tízezer, százezer vagy akár milliányi magyar állampolgárnak a korábbi adatait is. De ez most természetesen állami védelem alatt áll, és ha bármifajta ilyesfajta duplikálás történt, akkor az teljes mértékben törvényellenes.”

Baráth Zsolt élve a viszontválasz lehetőségével, megjegyezte:

„Információim szerint pontosabban 1959 óta digitalizálják, illetve mikrofilmzik a magyar adatokat. Eddig tilos volt kutatni, de a mor-

monok kutathattak, rájuk nem vonatkozott a tiltás. Most, hogy őket már kiszolgálták az adatainkkal, hoznak egy törvényt, hogy senki másnak ne lehessenek meg ugyanezek az adatok; a kapuk bezáródnak. Van ebben valamilyen koncepció?”

Rétvári államtitkár a feltett kérdésre is válaszolt:

„Én elsősorban arról tudok beszámolni, hogy jelen pillanatban minden állami adatvagyonot fokozottan védeni kíván a kormányzat. Nemsokára az önök asztalán, pontosabban a parlamenti képviselők asztalán is lesz egy erre vonatkozó igen komoly törvényjavaslat, amelyet nyilván végrehajtási kormányrendelet is fog követni, pontosan azért, hogy az ilyesfajta állami adatvagyonok semmiképpen ne szolgáljanak magánérdeket, még ha az a magánérdek esetleg nemzetközi közérdeknek is tekinti magát. Ezeket az adatbázisokat védeni kell, legyen az bármilyen, az állam számára fontos adatbázis. Ezek ma már ugyanolyan értékek, mint bármilyen más gazdasági erőforrás vagy egyéb olyan hasznos hajtó dolog, amelyből az államnak vagy az állampolgároknak előnyük származhat.

Ha ön pedig bármilyen olyan tény, adatot ismer, amelyik elmentmond ennek az 1995. évi LXVI. törvény 24. § (1) bekezdésének, nyilvánvalóan tegyen erről bejelentést. Mi ilyenről tömegesen nem hallottunk, de ha önnek tudomása van róla, kérem, hozza a hatóságok tudomására, hogyha jogsértések történtek tömegesen.”

Sajnos a fenti párbeszéd számos pontatlanságot tartalmaz, nem járulván hozzá az anyakönyvi kérdés alaposabb megértéséhez. Legfőképpen azért, mert úgy látszik, hogy sem a kérdezőt, sem a válaszadót nem készítettek fel elég alaposan arra, hogy ne tartalmazzon tárgyi tévedéseket mondanójuk. Nem is ők, hanem a háttér-információkat nyújtók lehetnek a sok pontatlanság okai. A mormon mikrofilmmezés történetének kutatójaként az e tárgyban elhangzott pontatlanságok is sajnálattal töltenek el. Úgy érzem, hogy e kérdésben felkészült levéltárosok nélkül alapos, védhető és támadhatatlan lobbitevékenységet nem szabad végezni.

d) A megoldás elhalasztása

A 2010. évi parlamenti választások politikai fordulata egyszerre volt gátja és továbblendítője az anyakönyvi törvény szigoros enyhítésének. Az eredeti törvény szigorának kijavítására tett ellenzéki kísérletek nem kaptak támogatást, ennek nyilvános okai nem ismertek. Ekkor már ismert volt, hogy az addigi zalaegerszegi polgármester lesz a „levéltárakért felelős miniszteri biztos” (november 3-án ki is nevezték dr. Gyimesi Endrét), és bizonyára legitimitációjának erősítéséhez nagyban hozzájárult (volna), ha a törvény korrekciója az ő tevékenységéhez lesz majd köthető.

Az idő rövidsége miatt végül a problémát nem válaszolták meg, csak megoldását elodázták, oly módon, hogy a törvény hatálybalépését egy évvel eltolták. A *Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2010. évi XLII. törvénnyel összefüggésben szükséges törvénymódosításokról és egyes iparjogvédelmi tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CXLVIII. törvény 257. §-a* szerint az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény hatályba lépését 2012. január 1-jére módosították. Megjegyzendő, hogy ez egy klasszikus

„salátatörvényben” elrejtett módosítás, amelyet egy korábbi időszakban működő Alkotmánybíróság bizonyosan megsemmisített volna, mint azt tette több alkalommal is, tiltva a jogbiztonságot veszélyeztető ún. „salátatörvények”-kel végzett törvénymódosítást.³¹ Egy évet nyertek a probléma félreértői, egy évet veszített az anyakönyvek legális kutathatósága. Az anyakönyvi törvény szigorú előírását továbbra sem módosították, arra majd csak az ismét közelgő hatálybalépés előtt nem sokkal történt igyekezet.

e) Ami jó megoldás lehetett volna

2011. október 14-én nyújtotta be a kormány (a nemzetgazdasági miniszter) a *Magyarország 2012. évi költségvetésének megalapozó egyes törvények módosításáról* című irományt (T/4656), sürgős tárgyalást kérve. Ehhez 2011. november 4-én nyújtották be (49. alszám alatt) módosító indítványukat L. Simon László és dr. Gyimesi Endre, mindketten FIDESZ-es képviselők.³²

A képviselők az anyakönyvi törvény 79. § (2) bekezdését az alábbi módon kívánták módosítani (aláhúzva az új szövegrész):

2010. évi I. törvény, 79. § „(2) A levéltár által őrzött anyakönyvbe bejegyzett adat megismerésére a közlevéltárakról szóló törvénynek a közlevéltár anyagában történő kutatásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a védelmi időt az anyakönyvi alapbejegyzéstől kell számítani.”

A módosítási javaslat indoklása szerint:

„A köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 24. § (1) bekezdése szerint „Ha törvény másként nem rendelkezik, a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag az érintett halálzási évét követő harminc év után válik bárki számára kutathatóvá. A védelmi idő, ha a halálzási éve nem ismert, az érintett születéstől számított kilencven év, ha pedig a születés és a halálzási időpontja sem ismert, a levéltári anyag keletkezésétől számított hatvan év.” A 2012. január 1-jén hatályba lépő anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény 79. § (2) bekezdése viszont a védelmi időt 90 évre emeli fel.

A magyar adatvédelmi szabályozás a személyes adatok védelmét az élő személyek információs önrendelkezési jogaként értelmezi. Az elhalálzással a személyiség védelmét a kegyeleti jog veszi át, amely az idő múlásával fokozatosan elenyészik. Ez az oka annak, hogy a levéltári törvény a közlevéltárakban a személyes adatot tartalmazó levéltári anyag megismerését az érintett halálzási évét követő harminc éven belül még az örökös engedélyéhez köti, míg harminc év után az adatot már bárki kutathatja. A 30 év helyébe lépő 90 év tehát a kegyeleti joggal nem indokolható. A védelmi időnek 30 évről 90 évre történő felemelése ráadásul számos gyakorlati problé-

³¹ Hogy mennyire járul hozzá a salátatörvényes gyakorlat a jogbiztonság gyengítéséhez, jól példázza az a tény is, hogy a hatálybalépés módosítását tartalmazó törvényeket is csak körülményes kutatással találtam meg e tanulmány elkészítéséhez. Márpedig a jogszabály(hely) nehezen megismerhetősége (ami megtalálásával kezdődik) jogbizonytalanságot okoz.

³² <http://www.parlament.hu/irom39/04656/04656-0049.pdf>

mát is felvet, továbbá a jelenlegi nemzetközi adatvédelmi szabályozási tendenciákkal is ellentétes irányba mutat.

A módosító javaslat ezért a 90 éves korlátozás elhagyását indítványozza, a közlevéltári törvényben meghatározott 30 éves védelmi idő számítását pedig az anyakönyvi eljárásról szóló törvény terminológiájának megfelelően pontosítja, és annak kezdetét az anyakönyvi alapbejegyzés időpontjához köti.”

A módosító javaslatához kapcsolódó bizottsági ajánlások (60. alszám³³) közül a javaslatot támogatta a Költségvetési bizottság és a Kulturális bizottság, az Emberi jogi bizottság egyharmada sem támogatta, az előterjesztő képviselője a módosító javaslattal nem értett egyet. A parlamenti szavazás hagyományos koreográfiája szerint ennek a módosító javaslathoz el kellett volna véreznie, ehhez képest a plenáris ülésen (2011. november 28-án) 315-en szavazták meg, 48-an nem (MSZP és függetlenek).³⁴ A törvényt december 9-én hirdették ki.

A Kormány kezdeményezésére a 2011. december 16-tól december 23-ig terjedő rendkívüli ülés napirendjén szavazták meg a T/5001 számú benyújtott iromány, amelynek *Egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról* volt címe. November 19-én nyújtotta be azt a kormány képviselője, a közigazgatási és igazságügyi miniszter, sürgős tárgyalást kérve, december 23-án fogadta el az országgyűlés, december 30-án hirdették ki (CCI. törvény, MK 165). Már az eredeti előterjesztésben is szerepelt a 187. cím alatt, a 232. paragrafusban, hogy az anyakönyvi törvény 2013. január 1-jén lép hatályba. A törvényben ez végül a 351. §-ban jelent meg. Ismét egy évvel eltolták az anyakönyvi törvény hatálybalépését, és megint egy salátatörvényben tették azt, mert egyértelmű, hogy az Alaptörvénnyel semmilyen összefüggésben nem állt a törvény hatályosulásának elhalasztása. Sőt, megjegyzem, éppen a jogbiztonságot szolgálta volna annak mielőbbi hatálybalépése, és ez tényleg összefügghet az Alaptörvénnyel, ha annak van ilyen célkitűzése.

A kutatók és a levéltárak számára megnyugtatónak tűnő új szabályozás azonban még továbbra sem léphetett hatályba, mert az *Egyes törvényeknek a Magyar Egyszerűsítési Programmal és a területfejlesztéssel összefüggő módosításáról szóló 2012. évi CCVII. törvény* 84. §-a a 2010. évi I. törvény hatálybalépését 2014. január 1-jére halasztotta. Jogfilozófiai a kérdés, hogy az anyakönyvi törvény milyen kapcsolatban állhatott akár a programmal, akár a területfejlesztéssel.

f) Visszarendeződés?

Az anyakönyvi törvény előírásainak megfelelő módosítása ugyan megtörtént, de a törvény még mindig alvó állapotban volt, várva a hatályba lépés napját. És ekkor a törvény történetének legnagyobb csavara következett be.

³³ <http://www.parlament.hu/irom39/04656/04656-0060.pdf>

³⁴ Az MSZP nemmel szavazása azért is meglepő, mert gyakorlatilag Tóbiás József javaslatának megfelelő adaptálása történt itt meg. Ez a protestszavazási gyakorlat – amely valamennyi politikai formációnak bevett eszköze az együttműködés irányába ható átgondolt szavazás helyett – nem teszi könnyebbé szakmai munkavégzésünket.

2013. április 28-án nyújtotta be a kormány képviselője, a közigazgatási és igazságügyi miniszter a T/10902. számú törvényjavaslatot az egyes törvényeknek az elektronikus anyakönyv kialakításával összefüggésben szükséges módosításáról.³⁵ A törvényjavaslat 60. §-a a 2010. évi I. törvény 79. §-át az alábbi szöveggel léptette volna életbe:

T/10902. 60. § „79. § Az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyv levéltár által őrzött másodpéldányából a 78. § (2) bekezdése szerinti tájékoztatás kivételével adattovábbítás nem teljesíthető.”

Hogy ne készítsük lapozgatásra az olvasót, idézzük fel, hogy az **eredeti**, illetve a már csak a hatályba lépést váró törvényben hogyan szerepelt a 79. §:

2010. évi I. tv. „79. § (1) Az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyv levéltár által őrzött másodpéldányából történő adattovábbításra – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – az anyakönyvből történő adattovábbítás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

(2) A levéltár által őrzött anyakönyvbe bejegyzett adat megismerésére a közlevéltárakról szóló törvénynek a közlevéltár anyagában történő kutatásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni, ha az anyakönyvi adat keletkezése óta kilencven év eltelt.

(2) A levéltár által őrzött anyakönyvbe bejegyzett adat megismerésére a közlevéltárakról szóló törvénynek a közlevéltár anyagában történő kutatásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a védelmi időt az anyakönyvi alapbejegyzéstől kell számítani.”

Az új törvényjavaslat az anyakönyvi törvényből kihúzta volna azt a bekezdést, amely a levéltári kutatást lehetővé tette (volna), és csak az érintett számára biztosította volna, hogy adatait megismerhesse; továbbá tájékoztatták volna az adatkezelésről.

T/10902. 60. § „ [78. §] (2) Az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyv levéltár által őrzött másodpéldányában nyilvántartott adatok tekintetében az érintettet a levéltár az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény szerint tájékoztatja személyes adatainak kezeléséről.”

Az indoklásban ismét teljesen egyértelmű a jogalkotói akarat:

T/10902. Indoklás „A 60. §-hoz: Az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyvek másodpéldányát a levéltár őrzi. Nem indokolt, hogy az ezekben tárolt adatok megismerhetőségét az anyakönyvi eljárásról szóló törvény szerinti szabályoktól eltérő rendelkezések szabályozzák, erre tekintettel a törvény kimondja, hogy ezekből az anyakönyvekből az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény szerint az érintettet megillető tájékoztatáson kívül adattovábbítás nem teljesíthető.”

A jogalkotó tehát visszatért eredeti, 2009 előtti felfogásához, és az anyakönyvek megismerhetőségének teljes tilalmát kívánta bevezetni, egyúttal egyértelművé téve, hogy semmi sem indokolja, hogy az anyakönyvi törvény szabályaitól eltérő

³⁵ <http://www.parlament.hu/irom39/10902/10902.pdf>. Ez lett a 2013. évi LXXVI. törvény.

rendelkezések legyenek. Nem véletlen, hogy ismét kutatói és levéltári lobbierők indultak harcba, hogy a törvényhely elhagyását megakadályozzák.

Mielőtt tovább mennénk a történetekben, azok alapsabb megértéséhez álljunk meg egy pillanatra, hogy logikailag végiggondoljuk a történeteket. 2009-ben született egy olyan törvényi előírás (2010. évi I. tv. 79. § /2/ bekezdés), amely, bár túlzottan szigorúan, de a levéltárakban őrzött anyakönyvek kutathatóságát oly módon engedte, hogy egyúttal a korábbi jogi bizonytalanságot eloszlatta. Mások azt állítják, hogy ez a törvényhely a korábbi gyakorlatot ellehetetleníti, a kutatást megnehezíti vagy éppen megtiltja. 2010–2011-ben a védelmi időt a levéltári törvényben meghatározott védelmi időhöz igazították, 2010–2012 között a hatálybalépést ugyanakkor 1-1 évvel eltolták.

2013-ban az elektronikus anyakönyv bevezetésével kapcsolatosan a törvényjavaslat törölné a 79. § (2) bekezdést. A felzúdulás általános: ha ezt a mondatot kihúzzák a törvényből, akkor az anyakönyvek nem lesznek kutathatók. Fogalmazzuk meg ezt az állítást másképp: az anyakönyvek akkor kutathatók, ha a 2009-ben elfogadott 79. § (2) bekezdés létezik, ha tehát nem létezik, akkor az anyakönyvek nem kutathatók. A bekezdés törlése a kutatás érdekében megakadályozandó, mert arra szükség van. Ez pedig nem más, mint annak beismerése, hogy addig, amíg ez a törvényhely nem volt, az anyakönyvek nem voltak kutathatók. Horribile dictu: az állami anyakönyvek kutathatóságának jogi alapjait 2009-ben a törvényt elfogadók teremtették meg először!

Az új szabályozási terv ismét tette sarkalta azokat, akik érzékelték a veszélyt. Dr. Gyimesi Endre miniszteri biztos maga is érzékelt, hogy ez a probléma milyen súlyos politikai üzenetet is hordoz. 2013. május 7-én módosító javaslatot terjesztett be, amelyben a 79. § megváltoztatásának elhagyását, vagyis az eredeti szöveg meghagyását javasolta.³⁶ Indoklásában – muníciót merítve Ivády Gábor korábban negligált javaslatából is – az előző bekezdés egyértelmű konklúziójától eltérő nézetet fogalmazott meg:

„A kegyeleti jog egy elhunyt személy esetén a személyes adatok védelmét akként biztosítja, hogy a halál után még 30 évig az örökös engedélyéhez köti az adatok megismerhetőségét, míg e védelmi idő lejártát követően az érintett az adatait bárki kutathatja.

Az előző parlamenti ciklusban a szocialista kormány javaslatára elfogadott törvény 79. §-a arra irányult, hogy a történelmi múltat az érintett elhunytát követő 90 évig ne lehessen megismerni. A FIDESZ elkötelezett a történelmi közelmúlt tényeinek feltárása iránt, ezért a még hatályba nem lépett törvény szövegének 2011-ben történt módosításával visszaállította a 30 éves kegyeleti időt, s ezzel visszaállította a történelmi közelmúltunk kutatásának lehetőségét. Ez lehetővé teszi, hogy a levéltárban őrzött hiteles adatok alapján továbbra is kutathassuk és megismerhessük a holocaust áldozatait, az 1956-os forradalom és szabadságharc hősei és a megtorlások áldozatait stb. adatait, s hiteles adatokkal alátámasztva adhassuk közre tragikus történetüket.

A Javaslat 60. §-a viszont egy aligha vállalható visszalépést tartalmaz, hiszen előírná, hogy az anyakönyveknek a levéltár ál-

³⁶ <http://www.parlament.hu/irom39/10902/10902-0005.pdf>

tal őrzött másodpéldányába az érintett halála után már soha senki ne tekinthessen be. Ez nem lehet a törvényhozó akarata. [Kiemelés tőlem, RTCs]

A XXI. században a fejlett demokráciák egy részében az adatvédelem körében immár nem az adatok megismerhetőségét korlátozzák, hanem a megismert adat felhasználását kötik feltételekhez. Elengedhetetlen, hogy a magyar jogrendszer is ehhez a trendhez igazodjon.”

A kormánypárti egyéni képviselői javaslat – még ha a levéltárakért felelős miniszteri biztos, vagyis a szakterület magas szintű parlamenti képviselője fogalmazta is meg – nem bizonyult megfelelő kezdeményezőnek a kutatók és a levéltárak számára elfogadható szöveg elfogadásához. A javaslatot a módosító javaslatokról szóló szavazáskor május 27-én 36 igen, 279 nem, 1 tartózkodás mellett elutasították.

Az elutasítás tényleges oka azonban az lehetett, hogy az országgyűlés maga is felismerte, hogy a tervezett teljes tiltás súlyos következményekkel járhat, ezért nem egyéni képviselői, hanem parlamenti bizottsági szinten, tehát a politikai hatalom erős megtestesítőjeként készítettek új szövegjavaslatot. 2013. május 13-án az Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottság egy bizottsági módosító javaslatot nyújtott be a 60. §-hoz, amelyben az anyakönyvi törvény 79. §-át módosították, megtartották a kutatásra vonatkozó lehetőség eltörlését, de egy új, 93/A. számú szakasz címét és szövegét is megállapították, amely az anyakönyvek kutatását szabályozza.³⁷ Ezt a javaslatot a parlament elfogadta, így az anyakönyvi törvény ezzel a szöveggel lép majd életbe 2014. július 1-jén (az új időpontról is rendelkezett az elektronikus anyakönyvezés bevezetését szabályozó törvény). Az új paragrafusok indoklásában a bizottság kifejtette:

„A törvényjavaslat megszünteti az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyvek levéltár és anyakönyvvezető által őrzött példányainak kutathatóságára vonatkozó eltérő szabályokat. A módosító javaslat az adatvédelmi követelményeket és az anyakönyvek sajátosságait figyelembe és a közlevéltárakról szóló törvény kutatásra vonatkozó szabályait alapul véve egységes szabályokat állapít meg az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyvek kutathatóságára, amelyekkel egyensúlyt kíván teremteni az érintettek jogainak védelme és a múlt megismerésére irányuló érdek között. A módosító javaslat a hatályos jogszabályokban biztosított lehetőségeket meghaladóan megteremti továbbá az 1981. január 1-je óta vezetett anyakönyvek kutathatóságát, amelyre sem a hatályos törvényi rendelkezések, sem a 2010. évi I. törvény nem biztosítanak lehetőséget.

A módosító javaslat alapján az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyvek tekintetében a kutatás továbbra is a levéltári példányokban lesz lehetséges, ami az anyakönyvvezetők munkaterhének csökkentését célozza. A védelmi időre vonatkozó szabályok megállapításával a módosító javaslat arra törekszik, hogy élő személy személyes adatai csak hozzájárulása alapján vagy megfelelő garanciák mellett tudományos célú kutatás keretében váljanak megismerhetővé. A védelmi idő lejártá előtt a kutatáshoz az érintett vagy leszármazójának, más hozzátartozójának, végső soron pedig örökösének hozzájárulása szükséges, vagy a kutatást a hozzájárulás megadására jogosult maga is végezheti. A módosító javaslat eltérő szabályokat

állapít meg az anyakönyvekben kezelt különleges adatok (tipikusan a régebbi anyakönyvekben nyilvántartott vallási vagy a halál okaként megjelölt egészségügyi adatok) kutathatóságára, védelmi időtől függetlenül megkövetelve a leszármazók hozzájárulását az ilyen adatok adott személlyel összefüggő (nem anonimizált) rögzítéséhez vagy felhasználásához. A módosító javaslat az anyakönyvek jellemzőire tekintettel a különleges adat kutató általi megismerését nem, csak ezen adatok személyazonosításra alkalmas módon való rögzítését és felhasználását köti a leszármazók hozzájárulásához. A hozzájárulás megadására jogosultak körének szűkítését a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló törvény is indokolja, amely alapján az állami hatóság által a lelkiismereti és vallásszabadsággal összefüggésben a törvény hatálybalépésekor nyilvántartott különleges adat kizárólag az érintett hozzájárulásával – halála esetén leszármazója hozzájárulásával – továbbítható és hozható nyilvánosságra.

A módosító javaslat megállapítja azokat a szabályokat, amelyek az általános védelmi időn belüli, tudományos célú kutatást lehetővé teszik, e lehetőséghez indokolt és méltányos adatvédelmi garanciákat támasztva.

A kutatási kérelmet értelemszerűen annál a szervnél szükséges előterjeszteni, amely az anyakönyvet őrzi, így a levéltárakra vonatkozó speciális szabályt leszámítva erre nézve további rendelkezések megállapítása nem szükséges. A módosító javaslat megállapítja a kérelem elbírálásának határidejét, valamint a közlevéltárakról szóló törvényhez hasonlóan bírósági jogorvoslati lehetőséget biztosít a kérelem elutasítása esetére.

A módosító javaslat a hatálybaléptető rendelkezések között az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvényt új alcímmel kiegészítő szabályt az új anyakönyvi szabályozás hatálybalépésével egyidejűleg, 2014. július 1-jével rendeli hatálybaléptetni.”

7. Állami anyakönyvek másodpéldányai a levéltárakban

Tekintettel arra, hogy a 2014. április 6-án lezajlott parlamenti választásokon megválasztott képviselők májusban alakítják meg az új országgyűlést, kicsi és elméleti az esélye annak, hogy az anyakönyvi törvény szövegéhez annak hatályba lépése előtt ismét hozzányúljanak. Éppen ezért a hatályba lépő szöveget érdemes tanulmányozni; összelevéltári szinten át kell gondolni – és ha szükséges, útmutatókat kell készíteni arra vonatkozóan –, hogy az új szabályozás mit jelent majd a napi gyakorlat szintjén. A 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról a levéltári anyakönyvekkel kapcsolatban az alábbiakat rendeli el:

78. § (1) Az anyakönyvből a kizárólag a papír alapú anyakönyvben nyilvántartott adat, valamint az anyakönyvi alapirat tekintetében az anyakönyvvezető vagy a hazai anyakönyvezést végző hatóság

- a) az arra jogosult részére engedélyezi a betekintést,
- b) az arra jogosult részére adatigénylés alapján adattovábbítást végez,
- c) az arra jogosult kérelmére anyakönyvi hatósági bizonyítványt állít ki, vagy
- d) az érintettet az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény szerint tájékoztatja személyes adatainak kezeléséről.

³⁷ <http://www.parlament.hu/irom39/10902/10902-0009.pdf>

(2) Az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyv levéltár által őrzött másodpéldányában nyilvántartott adatok tekintetében az érintettet a levéltár az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény szerint tájékoztatja személyes adatainak kezeléséről.

79. § Az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyv levéltár által őrzött másodpéldányából a 78. § (2) bekezdése szerinti tájékoztatás és a 93/A. § szerinti kutatás kivételével adattovábbítás nem teljesíthető és adat nem tehető megismerhetővé.

Az anyakönyv kutathatósága

93/A. § (1) Az anyakönyvbe bejegyzett adatok

- a) az érintett halálozási évét követő harminc év,
- b) ha a halálozás éve nem ismert, az érintett születésétől számított száz év, vagy – ha az későbbi – a bejegyzés keletkezésétől számított hetvenöt év,
- c) ha sem a születés, sem a halálozás időpontja nem ismert, a bejegyzés keletkezésétől számított hetvenöt év után válnak bárki számára kutathatóvá.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott védelmi idő lejártá előtti is kutatható az anyakönyv, ha

- a) a kutatáshoz saját bejegyzése tekintetében az érintett, az érintett halálát követően leszármazója, leszármazó hiányában bármely, a Polgári Törvénykönyv szerinti hozzátartozója, hozzátartozó hiányában más örököse a kutató kérésére hozzájárult,
- b) a kutató a hozzájárulás megadására az a) pont szerint jogosult személy, vagy
- c) a kutatás – a kérelmező költségére – anonimizált másolattal is megvalósítható.

(3) A (2) bekezdés a) pontjában meghatározott hozzájárulás megadásakor a hozzájáruló személy írásban nyilatkozik a kutató által megismerhető személyes adat – kutatás célja szerinti – felhasználásának elfogadásáról, valamint a személyes adatot tartalmazó iratok másolhatóságáról.

(4) Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény szerinti különleges adatok az anyakönyv kutatása során személyazonosításra alkalmas módon nem rögzíthetők és nem használhatók fel, kivéve, ha az érintett vagy az érintett halálát követően leszármazója ahhoz hozzájárult, vagy a kutatást ő végzi.

(5) Ha a kutató a kutatást tudományos célból végzi, a kutatás a bejegyzés keletkezését követő harminc év elteltével az (1) bekezdésben meghatározott védelmi időn belül is lefolytatható, feltéve, hogy a kutatás a közlevéltárakról szóló törvényben meghatározott, a kutatási tervre és az arra jogosult intézmény támogató állásfoglalására, továbbá a személyes adatok kezelésére vonatkozó előírásoknak és a (4) bekezdésben foglaltaknak megfelel.

93/B. § (1) A kutatási kérelmet az 1980. december 31-ig vezetett anyakönyvek esetén a levéltárnál kell benyújtani.

(2) A kutatási kérelem elbírálásának határideje a kérelem benyújtásától számított harminc nap. A kutatási kérelem részleges vagy teljes megtagadását írásban indokolni kell.

(3) A kutatási kérelem részleges vagy teljes megtagadása esetén a kérelmező bírósághoz fordulhat. A per megindítására és az eljárás lefolytatására az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvénynek a közérdekű adat megismerése iránti igény elutasítása esetén megindítható perre vonatkozó szabályai az irányadóak.

8. Sorjázó kérdések

Nincs tudomásom arról, hogy az új szabályozás problémáit a megyei levéltárak felvetették-e, illetve hogy a felmerülő kérdésekre kaptak-e megnyugtató választ – de lehet, hogy csak kommunikációs zavar az ismerethiányom oka. Néhány kérdés a törvény szövege alapján ismét csak óhatatlanul felmerül az olvasóban.

1. A 78. § (2) bekezdése szerint a levéltár az érintettet az Infotv. alapján tájékoztatja személyes adatainak kezeléséről. Mit jelent ez a napi gyakorlatban? Az „érintett” az Infotv. 3. § 1. pontja szerint „bármely meghatározott, személyes adat alapján azonosított vagy – közvetlenül vagy közvetve – azonosítható természetes személy”, tehát bárki, aki él és akit 1980. december 31-ig anyakönyveztek, olyan anyakönyvben, amelynek másodpéldánya levéltárban található. Az ilyen érintettet hogyan kell tájékoztatnia a levéltárnak? Ne feledjük, a törvény kijelentő módja felszólító módot jelent: a tájékoztatja azt jelenti, hogy tájékoztatnia kell. A kérdés az, hogy az Infotv. mely rendelkezése alapján nyújtanak tájékoztatást az érintettnek: csak az ő kérelme esetén (Infotv. 14–15. §) vagy előzetes tájékoztatás keretében (20. §), amely nyilvánvalóan illuzórikusan lenne csak „előzetes”, továbbá a tömegesség alapján a (4) bekezdéssel élnének az érintett intézmények? Tehát adódik a kérdés: Mit jelent a fenti szabályozás a gyakorlatban?

2. A bizottsági törvénymódosítási javaslat indoklása is egyértelművé teszi, hogy az 1980. december 31-ig keletkezett anyakönyvekből a tájékoztatást a levéltáraknak kell megadniuk, tehermentesítve ezzel az anyakönyvvezetőket. Erre tekintettel megkapják-e, hogyan és miképpen, mikor azokat a segédleteket (pl. névmutatókönyveket), legalább másolatban, amelyek segítségével az adatközlés nem okoz jelentős leterhelést az anyakönyvvezetők helyett a levéltárosoknak? Pontosan hogyan végzik majd ezt a munkát a kollégák?

3. Az eddigi legszigorúbb védelmi időt (90 év) a születési anyakönyvek esetében felemelték 100 évre (európai viszonylatban ez egyébként nem kiugróan magas; sokkal inkább most értük el az európai színvonalat). Helyes-e a trichotóm védelmi időt (30-90-60) egyetlen dokumentumtípus adatait illetően átlépni és 75/100 évben határozni azt meg? (Előre félek a „jó” megoldástól: legyen inkább minden 60 év felemelve 75-re, minden 90 év felemelve 100-ra...)

4. Jól értjük-e (93/A § (/1/ bekezdés), hogy abban az esetben, ha a halálozási év nem ismert, akkor a születési időponttól számított 100 év, az ennél később keletkezett, nem születési adatot tartalmazó bejegyzés esetében 75 év a védelmi idő? „Konkrét” példán nézve az esetet: Valaki 1915-ben született, halálozási dátuma nem ismert, születéskori felekezeti hovatartozása igen (szenzitív, különleges adat!). Házasságot kötött 1938-ban, felekezetet váltott 1939-ben, magyarosította a nevét 1940-ben, elvált 1943-ban. A fenti szabályozás alapján a születési bejegyzése nem kutatható 2015. december 31-ig, házassági bejegyzése már kutatható (nem volt kutatható 2013. december 31-ig), ha a felekezetváltása bekerül az anyakönyvbe, az nem kutatható 2014. december 31-ig, névváltoztatása nem kutatható 2015. december 31-ig, a válásra vonatkozó adat nem kutatható 2017. december 31-ig. Hogy fog

történni ilyen esetekben a kutatásra kiadás vagy adatközlés, hiszen a fenti, eltérő védelmi idejű adatok a születési és házassági anyakönyvben szerepelnek majd? Egyáltalán, hogy lehet kutatni az anyakönyveket lapozgatva? Előtte a védelmi idő szempontjából a levéltárosnak is át kell lapozgatni a kötetet? Adatbázist kell építenünk az egyes adatok védelmi idejéről, hogy azok napról napra válhassanak kutathatóvá? Nyilván itt meg az lesz a megoldás, hogy a levéltárak nem adják ki kutatásra az anyakönyveket, hanem majd a kollégák fognak adatokat kikeresni. Felkészültünk erre?

5. Az érintett leszármazója, hozzátartozója, más örököse hogyan igazolja jogosultságát, hogy a védelmi időn belül is kutathassa az adatot? Családfákat, hagyatéki eljárások jegyzőkönyveit mutatják be? Olyan dokumentáció elvárása lenne ez, amely nem áll maradéktalanul a kutatni vágyó rendelkezésére, épp azért megy kutatni. Hogyan történik a jogosultság igazolása? És mi a helyzet akkor, ha egyik hozzátartozó hozzájárult, a másik pedig kifejezetten tiltakozik? (A kérdés költői: elég egy hozzájáruló hozzátartozó, és a kutatás megtörténhet...)

6. Mit jelent az, hogy különleges adatok személyazonosításra alkalmas módon nem rögzíthetők és nem használhatók fel? Ne feledjük, itt védelmi idő nincs, minősített személyes adat van. Nem is memorizálhatom? Br. Szerényi (Stern) József 1861. november 25-én született Lengyeltótiban a helyi rabbi 5. gyermekeként. 1941. február 6-án hunyt el, a törvényi korlátozás miatt nem mondhatom meg, nem is rögzíthetem az anyakönyv kutatása során, hogy milyen felekezethez

tartozóként szerepel a halotti anyakönyvben, mert ez különleges adat. Majd a gyászjelentéséből írom ki, hogy a református egyház szertartása szerint helyezték végső nyugalomra. Szerényi karriertörténetének megírása az asszimiláció egy érdekes példája – lenne, ha megírhatnám. De a törvény értelmében nem tehetem. Életszerű ez és hasznos?

7. Végezhet-e tudományos kutatást egy diplomás, tudományos fokozattal rendelkező – munkanélküli? A 93/A. § (5) bekezdés szerint rendelkeznie kell az arra jogosult intézmény támogató állásfoglalásával: ennek megszerzése vagy formális, vagy lehetetlen (az arra jogosult intézményt l. az Ltv. 24. § (3) bekezdésben).

8. A kutatási kérelem elbírálásának határideje 30 nap. Ki fogja ezt elbírálni? A megyei levéltári igazgató? Ha nem adja meg a hozzájárulást, jöhet a bíróság. Ki fogja képviselni a levéltárat a bíróság előtt, ki fizeti a költségeket? Erre tekintettel ki fogja elutasítani a kérelmeket? Akkor pedig mi szükség van az eljárásra?

9. Mi lesz a helyzet azokkal az anyakönyvi adatokkal, amelyeket – most egyre inkább „úgy tűnik” – jogellenesen hoztak nyilvánosságra? Az Ltv. szerint a már nyilvánosságra hozott adatok korlátozás nélkül kutathatók.

10. Nem volna célszerű egyértelmű, tiszta jogi környezetet teremteni, ami az állam indokolatlan túlhatalmával szemben az azt alkotó személyek érdekeit (pl. identitás keresését) segíti elő? Jelen dolgozat tartalmaz költői kérdéseket, de szeretném hinni, hogy azért cselekvésre serkenti az érintetteket.

